

KATARZYNA BŁACHOWSKA

**KSIĘSTWO HALICKO-WŁODZIMIERSKIE
W DZIEJACH UKRAINY.
PERSPEKTYWA LWOWSKA I KIJOWSKO-
-LWOWSKA: IZYDOR SZARANIEWICZ,
MYCHAJŁO HRUSZEWSKI**

Wiek XIX zyskał w nauce historycznej miano wieku historyzmu, czyli okresu, w którym nastąpiło, jak pisał polski metodolog Jerzy Topolski (1928–1998): „uhistorycznienie przedmiotu badania, stworzenie historii narodowych, historii o odpowiednim poziomie krytycyzmu w obróbce materiału źródłowego, lecz zarazem historii odpowiadającej dążeniom narodów”¹.

Definicja „historyzmu” sformułowana przez Jerzego Topolskiego jest, jak zaznaczył sam autor, jedną z wielu. Topolski wyeksponował w niej jednak istotny element opisu kierunku rozwoju historiografii europejskich w XIX w., dążących do objaśnienia procesu dziejowego narodów i tworzonych przez nie państw. W wypadku historiografii ruskiej i ukraińskiej w XIX w. oraz ukraińskiej na początku wieku XX objaśnienia te miały charakter formacyjny – swymi pracami historycy współtworzyli nowożytny naród ukraiński².

Historiografia ruska, jak ją określano w XIX w., rozwijała się w monarchii Habsburgów, w ówczesnym Królestwie Galicji i Lodomerii. Historycy ją reprezentujący publikowali w j. ruskim

¹ J. Topolski, *Od Achillesa do Béatrice de Planissolles. Zarys historii historiografii*, Warszawa 1998, s. 89.

² M. Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008, s. 27–30.

(ukraińskim), a w zasadzie w tzw. *jazyczju*³ oraz w j. polskim i w j. niemieckim. Głównym ośrodkiem rozwoju ruskiej (ukraińskiej) nauki historycznej w Galicji był stołeczny Lwów⁴, w którym, jak podkreśla współczesny badacz Leonid Zaszkiłniak: „Największy wkład w krzewienie wiedzy historycznej o Ukrainie”⁵ wniósł Izydor Szaraniewicz (1829–1901)⁶. Od 1871 r. „docent »dla historii terytoriów Halicza i X. Włodzimierskiego (Galicji i Lodomerii)«”⁷, a następnie profesor w katedrze historii austriackiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Franciszka I. Wykłady z historii austriackiej oraz historii krajowej, np. *Historii krajowej Galicji za panowania Jagiellonów*⁸, *Historii Rusi Herbowej (XVII w.)*, prowadził do roku 1900⁹.

Rozpoczynając wykłady na Uniwersytecie Lwowskim, Izydor Szaraniewicz miał już w pełni ukształtowane spojrze-

³ W „Encyklopedii Ukrainy” znajdujemy następujące wyjaśnienie terminu: „*Jazyczje*. Pogardliwa nazwa książkowego języka używanego przez rusofilów w Galicji, Bukowinie i na Rusi Zakarpackiej w XIX i na początku XX w. Oparte na wczesnym literackim języku słowiańsko-ruskim, *jazyczje* stanowiło połączenie j. cerkiewno-słowiańskiego i rosyjskiego, który zawierał elementy dialektu zachodnioukraińskiego, polonizmy z wymową ukraińską” *Encyclopedia of Ukraine*, vol. V: *St–Z*, edited by Danylo Husar Struk, under the auspices of the Canadian Institute of Ukrainian Studies (University of Alberta), the Shevchenko Scientific Society (Sarcelles, France), and the Canadian Foundation for Ukrainian Studies, University Toronto Press Incorporated, Toronto – Buffalo – London 1993, s. 763.

⁴ L. Zaszkiłniak, *Historia Ukrainy*, [w:] *Historia na Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie do 1939 roku*, redakcja naukowa J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016, s. 347–372.

⁵ *Ibidem*, s. 354.

⁶ R. Ławrecki, *Izydor Szaraniewicz (1829–1901)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w.*, red. J. Maternicki, współpraca L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2007, s. 131–139.

⁷ L. Finkel, Starzyński S., *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. II, Lwów 1894, s. 129.

⁸ Державний архів Львівської області (dalej: ДАЛО), ф. 26, оп. 7, спр. 161, Program wykładów 1872/1873.

⁹ K. Błachowska, *Historia średniowieczna*, [w:] *Historia na Uniwersytecie Lwowskim*, s. 209–210.

nie na dzieje swego ojczystego regionu, dla określenia którego wprowadził nowy termin – Ruś Halicko-Włodzimierska. Wykład jej dziejów, w j. ruskim (tzw. *jazyczju*) zaprezentował na kartach, opublikowanej w 1863 r. we Lwowie syntezy *Historia Rusi Halicko-Włodzimierskiej od czasów najdawniejszych do roku 1453*¹⁰.

W wykładzie swym Izydor Szaraniewicz wprowadził do ruskiej nauki historycznej koncept odrębnego, samodzielnego regionu, obejmującego te ruskie ziemie, które:

„początkowo tworzyły dwa udzielne księstwa, Halickie i Włodzimierskie. W drugiej połowie XII stulecia zjednoczyły się one i tworzyły w XIII i pierwszej połowie XIV stulecia samodzielne państwo, rozciągające się od Karpat aż po Dniepr”¹¹.

Był to w dziejach ziem Rusi Halicko-Włodzimierskiej „okres samodzielności” (862–1337)¹². Rozpoczął się on, gdy ziemie przyszłej Rusi Halicko-Włodzimierskiej zostały włączone do „ruskiego państwa w Nowogrodzie (862 r.) i w Kijowie (między 862–866)”¹³. Nastąpiło to w latach 885–904, gdy książę kijowski Oleg (zm. 913) podporządkował swej władzy: „Chorwatów znad Dniestru i Sanu, Dulebów znad Buga, Ugliczów, Tywerców”¹⁴.

Okres samodzielności Rusi Halicko-Włodzimierskiej zakończył się wraz z bezpotomną śmiercią księcia Jerzego II. Izydor Szaraniewicz, zgodnie ówczesnym stanem badań, przyjął, że Jerzy II zmarł w 1337 r.¹⁵

Pierwszym historykiem, który dowiódł, że odnotowani w źródłach książę halicko-włodzimierski Jerzy II i książę halicko-włodzimierski Bolesław Trojdenowicz (zm. 1340), to ta

¹⁰ І. Шараневич, *Історія Галицько-Володимирської Русі от найдавніших времен до року 1453*, Львов 1863.

¹¹ *Ibidem*, s. III.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 1.

¹⁴ *Ibidem*, s. 7.

¹⁵ *Ibidem*, s. 146.

sama osoba, był polski historyk August Bielowski (1806–1876). Wyjaśnienie tej kwestii zamieścił w rozbudowanym przypisie do swego wydania *Kroniki Janka z Czarnkowa*, które ukazało się w 1872 r., w drugim tomie *Monumenta Poloniae Historica*¹⁶. W 1883 r. czeski badacz Jan Řežábek (1852–1925) podtrzymał stanowisko Bielowskiego w odrębnym artykule¹⁷. W 1895 r. źródłowy biogram Bolesława Jerzego II opublikował polski historyk Oswald Balzer (1858–1933), w swej fundamentalnej *Genealogii Piastów*¹⁸. W 1907 r.

Zgodnie z koncepcją zaprezentowaną przez Izydora Szaraniewicza w okresie samodzielności na obszarze Rusi Halicko-Włodzimierskiej ukształtowało się samodzielne państwo, które zjednoczyło politycznie cały region. Historyk wyodrębnił dwa zasadnicze etapy jego powstawania. Pierwszym był etap przynależności ziem przyszłej Rusi Halicko-Włodzimierskiej do „państwa ruskiego”, tj. państwa, które zjednoczyło Słowian pod berłem normańskiej dynastii Rurykowiczów. Etap ten trwał od schyłku IX do schyłku XI w. Co prawda między rokiem 969 a 972: „prawdopodobnie grody Czerwień i Przemyśl zostały zdobyte przez sąsiednich Lachów, którzy już w duże państwo zjednoczyli się”¹⁹. Kilka lat później grody te odebrał Lachom Włodzimierz Światosławowicz, od 978 r. książę kijowski. W 981 r.: „przedsięwziął [on] wyprawę na Lachów i zawładnął Czerwieniem, Przemyślem i licznymi grodami w rękach Lachów znajdującymi się”²⁰. Zająwszy Grody Czerwieńskie Włodzimierz Światosławowicz kontynuował ekspansję na tereny położone nad Bugiem. W 981 lub 982 r. podporządkował sobie ziemie Jaćwingów aż za Drohiczyn i Brześć. W 992 r.

¹⁶ *Monumenta Poloniae Historica*, wydał A. Bielowski, T. II, Lwów 1872, s. 620, przypis ².

¹⁷ J. Řežábek, *Jiří II, poslední kníže veškeré Malé Rusi, kritický pokus*, „Časopis Musea Království Českého”, ročník LVII, Praha, 1883, s. 120 nn.

¹⁸ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 2005, s. 783–788 – 1. wyd.: 1895.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

poskromił „podkarpackich” Chorwatów, którzy odmówili płacenia daniny²¹. W 1018 r. książę polski Bolesław Chrobry zorganizował wyprawę na Kijów, by osadzić w nim swego zięcia Świętopelka, syna Włodzimierza Światosławowicza. Wracając z Kijowa Bolesław Chrobry: „zagarnął grody Czerwień, Przemyśl, Bełz i inne Grody Czerwieńskie, które jeszcze od czasów Włodzimierza (981) należały do Rusi”²². Dwanaście lat później, w 1030 r., książę kijowski Jarosław Mądry, odebrał Polsce Bełz, a w 1031 r. Grody Czerwieńskie²³. Od tej pory, jak przyjął Szaraniewicz, pozostały one w rękach Rurykowiczów i od tej pory granice „państwa ruskiego”, sięgnęły na zachodzie: „rzeki San, Wisłoka i Bug”, a na południu rzeki Prut i gór Karpat²⁴. Słowem, do połowy XI w. książęta kijowscy określili terytorialny zasięg przyszłej Rusi Halicko-Włodzimierskiej na zachodzie.

Drugi etap w dziejach przyszłego samodzielnego regionu rozpoczął się w drugiej połowie XI w., gdy wewnętrznemu podziałowi zaczęło ulegać „ruskie państwo” Rurykowiczów. Podział ten wynikał z faktu, że państwo to było zorganizowane według prawa rodowego, które Szaraniewicz określał mianem „prawa normańskiego”. W świetle tego prawa obszar państwa, czyli „ziemia ruska”, był własnością rodu. Na jego czele stał, zasiadający w Kijowie wielki książę, którego synowie mieli prawo do grodów, stanowiących ośrodki księstw-udziałów. Grody rozdzielał wielki książę²⁵. Jednak: „Młodszych książąt obyczaj normański wykluczał z udziałów, dopóki starsi nie wymarli”²⁶. W efekcie, co bardziej przedsiębiorczy „młodszy książęta” starali się sami zadbać o swoje uposażenie. Pierwszym, który sam o siebie zadbał był Rościśław,

²¹ *Ibidem*, s. 15.

²² *Ibidem*, s. 18.

²³ *Ibidem*, s. 19.

²⁴ *Ibidem*, s. 20.

²⁵ *Ibidem*, s. 21–22.

²⁶ *Ibidem*, s. 25.

wnuk Jarosława Mądrego (zm. 1054) po jego najstarszym synu Włodzimierzu (zm. 1052). Nie otrzymawszy od swego dziada żadnego grodu, Rościsław udał się do Tmutarakania, grodu położonego na Półwyspie Tamańskim, oddzielającym Morze Azowskie od Morza Czarnego. Szaraniewicz podał, że miało to miejsce w 1054 r.²⁷ Tmutarakań był w istocie stacją wojenną, do której udawali się „niezadowoleni książęta, by zdobyć środki do walki oraz by wejść w stosunki z Połowcami”²⁸. Rościsław zdołał utrzymać swą władzę w tym grodzie aż do śmierci w 1067 r.²⁹ Zmarł otruty na polecenie cesarza bizantyjskiego.

Ze względu na specyfikę Tmutarakania synowie Rościsława – Ruryk (zm. 1092), Wołodar (zm. 1124) i Wasylko (zm. 1124) – nie mogli przejąć go po ojcu, więc podobnie jak on wkraczali w dorosłe życie nie posiadając nic... poza własnymi przymiotami energią i przedsiębiorczością. I to właśnie dzięki nim w dziejach przyszłej Rusi Halicko-Włodzimierskiej rozpoczął się nowy etap – etap kształtowania własnej państwowości.

Rościsławowicze zdobyli bowiem dla siebie Przemyśl, w którym Ruryk odnotowany został pod rokiem 1086. Po jego śmierci Przemyśl przejął Wołodar, a Wasylko zajął dla siebie Trembowłę. Podczas zjazdu Rurykowiczów, który odbył się w 1097 r. w Lubeczu członkowie rodu potwierdzili prawo Rościsławowiczów do Księstwa Przemyskiego i Księstwa Trembowelskiego. Jednak natychmiast po zakończeniu zjazdu wielki książę kijowski Światopełk Izasławowicz oraz książę włodzimierski Dawid Igorowicz podjęli działania, których celem było odebranie Rościsławowiczom ich księstw. Na roz-

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ I. Шараневич, *op. cit.*, s. 26.

²⁹ О.М. Рапов, *Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII в.*, Москва 1977, s. 69; Войтович Л., *Князівські династії східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження*, Львів 2000, s. 148.

kaz Światopełka Izasławowicza Wasylko Rościsławowicz został oślepiiony. To zaś wywołało reakcję pozostałych Rurykowiczów z księciem perejasławskim Włodzimierzem Monomachem na czele. Wybuchła wojna, z której Rościsławowicze wyszli obronną ręką. Utrzymali Przemyśl i Trembowłę, ale teraz już jako książęta niezależni. Szaraniewicz pisał: „Niezależność Rościsławowiczów utrwaliła się od tej pory, a dokładnie od chwili, jak Wołodar i Wasylko wystąpili na Rożnym Polu przeciwko samemu wielkiemu księciu i go zwyciężyli i jak po raz pierwszy sprzeciwili się postanowieniu wspólnego sejmku książęcego i pozostali przy swych włościach wbrew woli wielkiego księcia Światopełka”³⁰. Rościsławowicze nie przyjęli decyzji zjazdu zwołanego w 1100 r. do Wiatyczewa. Na mocy decyzji zebranych książąt Wasylko Rościsławowicz miał zostać pozbawiony Trembowli. Książę decyzji tej nie wykonał.

Tak oto zgodnie z koncepcją Izydora Szaraniewicza u schyłku XI w. rozpoczął się kolejny etap w dziejach obszaru Rusi Halicko-Włodzimierskiej. Trwało, on: „od zjazdu w Lubeczu (1097) do złączenia księstw nad Dniestrem i Sanem w jedno Wielkie Księstwo Przemysko-Halickie 1125 roku, i od tego czasu do wygaśnięcia dynastii Rościsławowiczów [1199]”³¹. W istocie był to pierwszy okres rzeczywistej samodzielności części ziem Rusi Halicko-Włodzimierskiej.

Twórcą Księstwa Przemysko-Halickiego, jak Szaraniewicz (niezbyt konsekwentnie) nazywał Księstwo Halickie, był syn Wołodara Rościsławowicza Włodzimierz (Włodzimierko, 1124–1153). Księstwo Przemysko-Halickie (Halickie) stało się potężnym państwem, obejmującym swymi granicami rozległe obszary: „od Wisłoki i Sanu wzdłuż Dniestru i Prutu ku Dunajowi”³². Po śmierci Włodzimierza Wołodarowicza tron objął jego syn Jarosław Ośmiomysł (1152–1187), pod

³⁰ I. Шараневич, *op. cit.*, s. 31–32.

³¹ *Ibidem*, s. 1.

³² *Ibidem*, s. 37.

którego mądrymi rządami „rozkwitała Ruś Halicka”³³. Dynastia Rościszlawowiczów wygasła w 1199 r.

Podsumowując jej dorobek, Szaraniewicz napisał: „Dynastia Rościszlawowiczów rządziła około 100 lat naszą ojczyzną, zjednoczyła część ruskiego plemienia nad Sanem i Dniestrem, i założyła tu niezależne państwo”³⁴.

Po wygaśnięciu dynastii Rościszlawowiczów tron halicki objął książę włodzimierski Roman Mściszlawowicz. Wydarzenie to, zgodnie z periodyzacją zaproponowaną przez Izydora Szaraniewicza, dało początek nowemu etapowi w okresie samodzielności (862–1337) Rusi Halicko-Włodzimierskiej, który objął: „[czasy] Księstwa Halickiego i Włodzimierskiego od zjednoczenia ich za Romana i za jego następców, aż do wygaśnięcia dynastii [Romanowiczów] w 1337 roku”³⁵.

Roman Mściszlawowicz (zm. 1205) zbudował podstawy potęgi Księstwa Halicko-Włodzimierskiego, a wyniósł ją na szczyty jego syn Daniel (zm. 1264). Dokonał tego wbrew potężnym przeciwnościom – konieczności długotrwałej walki o tron ojca, a następnie stawienia czoła straszliwemu najazdowi mongolskiemu.

U schyłku życia Daniela Romanowicza granice Księstwa Halicko-Włodzimierskiego rozciągały się:

„od szczytów, z których wypływa rzeka Wisłok, z biegiem tej rzeki do Sanu, dalej łądem ku rzece Wieprz, dopływowi Bugu, potem rzeką Wieprz i łądem aż do rzeki Tyśmienicy, która z prawej strony wpada do Wieprza. [...] Stąd ciągnęła się granica łądem i dopływami Narwi aż do lewego brzegu tej rzeki, obejmując pograniczne grody na ziemi Jaćwingów Drohiczyn, Brześć, Kamieniec i Bielsk. Granice Księstwa Włodzimiersko-Halickiego zbliżały się stąd do źródeł rzeki Niemen i dochodziły miejscami aż do lewego brzegu tej litewskiej rzeki, dalej ciągnęły się do Berezyny i Druczy,

³³ *Ibidem*, s. 54.

³⁴ *Ibidem*, s. 62.

³⁵ *Ibidem*, s. 1.

dopływów Dniepru, aż do ich ujścia do Dniepru i Dnieprem aż poniżej Kijowa. Dalej granica przechodziła do źródeł Słuczy i do Bohu. Wzdłuż Bohu sąsiedowali Rusini z Połowcami i Tatarami. Granica ta na południu od czasu do czasu zmieniała się, tak jak na północy granica z Litwą to przesuwiała się dalej to cofała. Ogólnie można stwierdzić, że granica nie sięgała dolnego Bohu, ale odchodziła od niego w kierunku ujścia Dniestru – dalej wzdłuż wybrzeża Morza Czarnego, dochodziła do Dunaju, Prutu i wzdłuż Prutu do grzbietów Gór Karpackich u jego źródeł, a w końcu wzdłuż grzbietu tych gór sięgała aż do górnego biegu Wisłoka, a może i za źródła Wisłoki po [miejsowość] Tylicz³⁶.

Daniel Romanowicz zmarł w 1264 r. Pozostawił potężne państwo, które – mimo zależności od Tatarów – stało się jednym z najważniejszych politycznych ośrodków tej części Europy. Pozycję swą utrzymało aż do wygaśnięcia dynastii. Wówczas w dziejach Rusi Halicko-Włodzimierskiej rozpoczął się: „okres walki między Litwą i Polską”³⁷ o jej ziemie. Zakończył się on w roku 1453, gdy podczas zjazdów w Piotrkowie i Parczewie: „granice między Polską i Litwą [na Wołyniu] w głównych zarysach więcej nie zmieniały się, do czasu aż unia z roku 1569 Litwę i Polskę w jedno polityczne ciało nie przekształciła”³⁸. Dlatego Szaraniewicz przyjął rok 1453 jako cezurę końcową drugiego okresu dziejów Rusi Halicko-Włodzimierskiej, chociaż ostatnie niezależne księstwo tego obszaru – Księstwo Bełskie – stało się lennem Korony dopiero w 1463 r.

Izydor Szaraniewicz na kartach swej *Historii Rusi Halicko-Włodzimierskiej* zaprezentował ujęcie oparte na założeniu podmiotowości regionu ukształtowanego w granicach suwerennych, potężnych państw utworzonych i rządzonych przez rodzime, dziedziczne dynastie – dynastię Rościśławowiczów, a następnie Romanowiczów. Region ten zachował swą

³⁶ *Ibidem*, s. 102.

³⁷ *Ibidem*, s. III, 147.

³⁸ *Ibidem*, s. IV.

tożsamość także po utracie suwerenności politycznej. Szaraniewicz odrzucił tym samym moskalofilską³⁹ koncepcję innego ruskiego historyka Dionizego Zubrzyckiego (1777–1862), autora który Księstwo Rusko-Halickie, tj. Halicko-Włodzimierskie, uważał za integralną część „świata ruskiego”, oderwaną od niego przez zaborczych Polaków.

Koncepcja Izydora Szaraniewicza zasadniczo różniła się także od spojrzenia twórcy „koncepcji ukraińskich dziejów narodowych”⁴⁰ – Mychajły Hruszewskiego (1866–1934). Historyk ten naukowo ukształtował się w nurcie historiografii ukraińskiej, a termin ten dla XIX w. odnosi się do nauki historycznej na obszarze imperium Romanowów. Historycy ukraińscy, uprawiający swe rzemiosło pod ich berłem publikowali w j. rosyjskim. Głównym ośrodkiem ukraińskiej nauki na obszarze państwa rosyjskiego był w XIX w. Uniwersytet św. Włodzimierza w Kijowie, który został utworzony w 1833 r. w miejsce Uniwersytetu w Wilnie – od 1803 r. prężnego ośrodka nauki polskiej⁴¹ – zlikwidowanego przez władze carskie w 1832 r. w ramach represji po klęsce powstania listopadowego. Wyposażenie i księgozbiory wileńskiej uczelni, jak również zlikwidowanego z tych samych powodów co ona Liceum w Krzemieńcu na Wołyniu, zostały przekazane do Kijowa⁴². Dzięki temu Uniwersytet św. Włodzimierza już w 1834 r. mógł rozpocząć działalność naukową i dydaktyczną. Jej celem było – jak rzecz ujął minister oświaty narodowej Rosji hr. Siergiej Uwarow (1769–1855) w przemówieniu inaugurują-

³⁹ O. Oseredczuk, *U progu wielkich zmian (1849–1869)*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim*, s. 95, przypis ⁴⁴.

⁴⁰ M. Hroch, *op. cit.*, s. 29.

⁴¹ J. Kamińska, *Universitas Vilnensis 1793–1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa 2012, s. 100–117.

⁴² A. Szmyt, *Gimnazjum i Liceum Wołyńskie w Krzemieńcu w systemie oświaty Wileńskiego Okręgu Naukowego w latach 1805–1833*, Olsztyn 2009, s. 314–325.

cym rok akademicki 1837/1838 – „upowszechnienie wykształcenia rosyjskiego i narodowości rosyjskiej w spolonizowanym kraju Rosji Zachodniej”⁴³. Jednak już u progu swego istnienia Uniwersytet św. Włodzimierza stał się ośrodkiem kształtowania nauki ukraińskiej. Pierwszym rektorem kijowskiej uczelni został, na życzenie hr. Uwrowa, Michał Maksymowicz (1804–1873). Uczony, który stworzył m.in. podstawy ukraińskiej nauki historycznej w imperium Romanowów⁴⁴. Od schyłku lat 60. XIX w. na Uniwersytecie św. Włodzimierza kształtowała się ukraińska szkoła historyczna, której twórcą był Włodzimierz Antonowicz (1834–1908)⁴⁵.

Absolwentem Uniwersytetu św. Włodzimierza i najwybitniejszym uczniem Włodzimierza Antonowicza był Mychajło Hruszewski⁴⁶. Poddany rosyjski, autor napisanej w j. ruskim (ukraińskim), dziesięciotomowej *Historii Ukrainy-Rusi*. Pierwszych siedem tomów swego dzieła – od czasów najdawniejszych do roku 1625 – Hruszewski opublikował we Lwowie, w latach 1898–1909⁴⁷. Trzy ostatnie tomy – wykład doprowadzony do roku 1657 – wydał w Kijowie, do którego przyjechał w 1924 r., gdy miasto to było już stolicą Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej.

⁴³ A. Lazari de, *Narodowość oficjalna*, [w:] *Идеи в России / Idee w Rosji / Ideas in Russia. Leksykon rosyjsko-polsko-angielski*, red. A. de Lazari, Warszawa 1999, s. 282.

⁴⁴ D. Doroshenko, *A Survey of Ukrainian Historiography*, „The Annales of the Ukrainian Academy of Arts and Science in U.S.”, Specjal Issue, 1957, Vol. V–VI, No. 4(18)–1, 2 (19–20), p. 119–123; В.В. Масненко, *Галичина у візії наддніпрянських українофілів 1840 – 1860-х років: імпертиви Михайла Максимовича*, w: *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, t. 2, Rzeszów 2011, s. 89–101.

⁴⁵ С.И. Михальченко, *Киевская школа. Очерки об историках*, Брэнск 1994, с. 11–32.

⁴⁶ Р.Я. Пиріг, В.В. Тельвак, *Михайло Грушевський. Біографічний нарис*, Київ 2017, с. 50–99.

⁴⁷ М. Грушевський, *Історія України-Руси*, у Львові, т. 1: 1898, т. 2: 1899; т. 3: 1900; т. 4: 1903; т. 5: 1905; т. 6: 1907; т. 7: 1909.

Mychajło Hruszewski przybył do Lwowa, znajdującego się pod panowaniem Habsburgów, by objąć katedrę historii powszechnej z językiem wykładowym ruskim (ukraińskim)⁴⁸, która została utworzona w 1894 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Franciszka I. Profesorem lwowskiej wszechnicy pozostał do roku 1914⁴⁹. Po wybuchu Wielkiej Wojny, jako poddany rosyjski nie mógł już powrócić do Lwowa. Natomiast u jej schyłku, w 1917–1918, odegrał znaczącą rolę w wydarzeniach związanych z kształtowaniem się państwa ukraińskiego⁵⁰ i przez współczesnych traktowany był jak „ukraiński Waszyngton«-ojciec narodu”⁵¹.

Drogę do osiągnięcia tak znamienitej pozycji otworzyło przed Mychajłem Hruszewskim jego polityczne zaangażowanie, ale przede wszystkim jego dorobek naukowy, w którym prym wiodła *Historia Ukrainy-Rusi*. Synteza, która po dzień dzisiejszy oddziałuje na kształt ukraińskiej nauki historycznej. Najwcześniejszemu okresowi ukraińskich dziejów – do roku 1340, po którym Hruszewski poświęcił jej pierwsze trzy tomy.

W koncepcji Mychajły Hruszewskiego pierwszym państwem ukraińskim było Wielkie Księstwo Kijowskie, w dziejach którego księstwa Rościśławowiczów pełniły funkcję pogranicznych marchii⁵². Księstwo Halicko-Włodzimierskie historyk

⁴⁸ K. Błachowska, *op. cit.*, s. 206.

⁴⁹ Р.Я. Пиріг, В.В. Тельвак, *op. cit.*, s. 100–178.

⁵⁰ W dniu 17.03.1917 r. Hruszewski wybrany został na stanowisko prezesa Centralnej Rady Ukraińskiej. [Adamski Ł. *Nacjonalista postępowy. Mychajło Hruszewski i jego poglądy na Polskę i Polaków*, Warszawa 2011, s. 187]. Hruszewski przyjechał do Kijowa w dn. 25.03.1917 r., jak podaje Łukasz Adamski [*ibidem*], a jak podaje Jarosław Hrycak w dn. 27.03. 1917 r. [Hrycak J. *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin, 2000, s. 125]. Ukraińska Centralna Rada została utworzona 17.03.1917 r. w Kijowie. Zakończyła działalność w dn. 29.04.1918 r.

⁵¹ Ł. Adamski, *op. cit.*, s. 195.

⁵² М. Грушевський, *op. cit.*, t. 2, wyd. 2, у Львові 1905, s. 417.

uważał natomiast za nieco ułomną kontynuację ukraińskiego państwa z ośrodkiem w Kijowie⁵³.

Przyjąwszy perspektywę ogólnoukraińską, tj. kijowską Mychajło Hruszewski odrzucił sformułowaną przez Izydora Szaraniewicza koncepcję Rusi Halicko-Włodzimierskiej, jako odrębnego, samodzielnego regionu.

⁵³ *Ibidem*, t. 3, wyd. 2, у Львові 1905, s. 1–2.

